

Болгарова М. Ю.

**ПРОФЕССОР ПРОТОИЕРЕИ ФЕДОР ТИТОВ.
ИМПЕРАТОРСКАЯ КИЕВСКАЯ ДУХОВНАЯ АКАДЕМИЯ
В ЕЕ ТРЕХВЕКОВОЙ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (1615-1915 гг.):
ИСТОРИЧЕСКАЯ ЗАПИСКА.- К.: ГОПАК, 2003.- 688 с.**

**ПЕТРОВ МИКОЛА.
СКРИЖАЛІ ПАМ'ЯТІ / УПОРЯД. В. УЛЬЯНОВСЬКОГО,
І. КАРСИМ.- К.: ЛИБГДЬ, 2003.- 336 с.-
(«ПАМ'ЯТКИ ІСТОРИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ»).**

**ПЕТРОВ МИКОЛА.
СКРИЖАЛІ ПАМ'ЯТІ / УПОРЯД. В. УЛЬЯНОВСЬКИЙ.-
К.: ПРАЙМ, 2003.- 270 с.**

Історія Київської духовної академії сьогодні не належить до тем, що залишаються поза увагою дослідників. Але книги, про які піде мова, посідають особливе місце серед інших праць, вирізняючись своєю поліструктурністю, оскільки, по-перше, являють собою публікацію творів відомих професорів КДА Ф. І. Титова та М. І. Петрова й супроводжуються копійкою археографічною роботою упорядників, професора Василя Ульяновського та Інни Карсим, а по-друге, містять поряд з опублікованими текстами ґрунтовні сучасні дослідження, тематично пов'язані з публікаціями (опис життєвого та творчого шляху вчених, розгляд проблеми т. зв. ювілейних видань КДА, коментарі до творів). Стикло характеризуючи напрямок видань, зазначимо, що «Императорская Киевская Духовная Академия» - реконструкція та публікація наукового дослідження Ф. І. Титова; «Скрижалі пам'яті» - публікація творів М. І. Петрова, котрі можна класифікувати як джерела особистісного походження. Опубліковані спогади Ф. І. Титова і М. І. Петрова подано мовою оригіналу - російською, передмову й коментарі до першого - російською, до другого - українською.

Оскільки сучасні науковці цілком слушно виходили з того, що «книга неможлива без її творця», у значних за обсягом та інформативністю вступних статтях В. Ульяновський та О. Панчук (співавтор передмови до «Скрижалів пам'яті») докладно описують життєвий шлях і науковий

доробок Ф. І. Титова та М. І. Петрова. У життєписі, зокрема дитячих років, автори спираються на матеріали з автобіографій вчених. Оскільки це джерело є суб'єктивним і потребує перевірки за зовнішніми джерелами, автори використовують документи інституцій, до яких у відповідні періоди життя мали відношення М. І. Петров і Ф. І. Титов, а також приватні матеріали інших осіб.

Першою побачила світ праця Ф. І. Титова. Як зазначає В. Ульяновський у вступній статті, «Історична записка» була частиною проекту публікацій, присвячених 300-річному ювілею КДА, і єдиним ювілейним проектом, який був майже доведений до кінця. Тим, хто мав нагоду ознайомитись з її текстом, ця робота більш відома під назвою «Стара вища освіта в Київській Україні XVI - початку XIX в.», отриманою під час зброшування з ініціативи ВУАН у 1924 р.; іменування автора передане було як «Хведір Тітов». На превеликий жаль, Ф. І. Титов не встиг закінчити публікацію твору, результатом чого стала втрата приміток і незавершеність тексту. «Записка» подавала огляд усієї історії Академії починаючи з часів Братської школи й до 1869р. (останні розділи, що мали охоплювати період з 1869 р. до 1910-х рр., на думку проф. Ульяновського, так і не були написані). Оскільки твір ґрунтується на великому масиві матеріалу, доступного на той час, важко переоцінити його значення, а отже, й роботу автора-упорядника, завдяки якій ми отри-

¹ Профессор протоиерей Федор Титов. Императорская Киевская духовная академия в се трехвековой жизни и деятельности (1615-1915 гг.): Историческая записка.- К.: Гопак, 2003.- С. XLIV.

мали можливість доступу до інформації стосовно джерел «Історичної записки». Працю відтворено відповідно до авторського задуму Ф. І. Титова — з примітками, додатками та ілюстраціями. У виданні використано матеріали з ІР НБУВ (тексти, що публікуються; посилання на документи у вступній статті), ЦДІАУК, ЦДАВОВУ (посилання у вступній статті).

Публікація творів М. І. Петрова є частиною проекту «Пам'ятки історичної думки України»². Як наголошується у вступній статті, «дуже рідкісною проекцією минулого є подорож у товариство вчених - богословів, істориків Церкви, які служили "по духовному відомству"»³. Заповнення цієї лакуни саме і є вихід у світ книги «Скрижалі пам'яті», де вміщено мемуарні тексти (спогади та автожиттєписи) Миколи Петрова, які раніше (за незначним винятком) не публікувалися. Книга вийшла друком у 2003 р. Зважаючи на обумовлені рамки обсягу, до неї, на жаль, не ввійшли всі матеріали, підготовлені авторами-упорядниками В. Ульяновським й І. Карсим до публікації. Враховуючи цю обставину, В. Ульяновський своїм коштом опублікував решту матеріалів окремою брошурою під тією ж назвою. Оскільки обидві книги мають спільну назву «Скрижалі пам'яті», для зручності посилань надалі вважаємо доцільним зазначати їх як «книга 1» та «книга 2».

Заслугує на особливу увагу історіографічний огляд наукового доробку М. І. Петрова (вступна стаття, кн. 1): визначення періодів формування історіографії, починаючи з прижиттєвих публікацій і завершуючи публікаціями модерного періоду, характеристика особливостей кожного періоду шляхом аналізу репрезентованих робіт. Варто відзначити наявність покажчика праць М. І. Петрова (кн. 2, с. 254–267), що доповнює бібліографію, укладену К. К. Крайнім⁴.

Усю інформацію стосовно опублікованих робіт подано у детальних наукових коментарях, які передують кожній публікації (кн. 2 містить розширений варіант коментаря до кн. 1). Додатки, вміщені у кн. 2, це здебільшого листування М. І. Петрова з особами, згадуваними у мемуарах; за задумом авторів-упорядників, воно почасті відіграє роль коментарів щодо зазначених осіб. Хоч, як було обумовлено в анотації до кн. 2, автори свідомо уникнули подачі традиційного коментаря щодо кожного імені, згаданого в

тексті (цього принципу чітко дотримано у кн. 1), кн. 2 все ж таки містить короткі відомості про авторів листів та згадуваних у листах осіб. У виданні використано матеріали з ІР НБУВ (тексти, що публікуються; основний масив документів, опублікованих у додатках, та тих, на які посилається автор-упорядник), ЦДІАУК (документи, опубліковані в додатках; посилання на окремі документи), РГИА, РНБ ОР, РГАДА, ПФА РАН, відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ (посилання на окремі документи).

За нормальних обставин функціонування нашої науки над таким капітальним виданням працювала б, окрім упорядників, також і значна кількість науково-допоміжного персоналу, залучення якого потребує копійка археографічна робота. Мабуть, саме його нестачею пояснюється наявність у виданнях певних недоробок та неточностей.

До таких ми віднесли б насамперед відсутність археографічної передмови чи «Принципів і правил видання»⁵ у публікації М. І. Петрова. Відомості про такі принципи в загальному вигляді знаходимо тут лише в анотації до кн. 2; у коментарях до твору та в підрядкових примітках також міститься інформація, що частково стосується принципів та правил передачі тексту. Відсутні також звичайні іменний та географічний покажчики.

Брак традиційних коментарів до імен, заявлених у анотації (кн. 2), в більшості випадків компенсований короткими примітками, але при цьому стосовно деяких імен інформацію випущено (напр., Микола Захаревич-Захар'євський - с. 129, Василь Петрушевський - с. 148 та ін.). У виданні Ф. І. Титова та у кн. 1 «Скрижалі пам'яті» немає списку скорочень, водночас у підрядкових примітках скорочення назв архівів та видань розкрито не завжди; список скорочень у кн. 2 стосується лише назв періодичних видань (с. 268).

При підготовці до друку видання М. І. Петрова частину документів було вилучено з макету, але при такому вилученні залишено без змін коментарі — фактично, до інших видань. Трапляються помилки у наведених прізвищах: зокрема, у списку ректорів (*Профессор протоиерей Федор Титов...*— С. 479), *Муратов* замість *Муретов*, а у тексті листів (Скрижалі пам'яті,

² У рамках цієї серії вийшли друком: *Іконников Володимир*. Історичні портрети / Упоряд. В. Ульяновський.- К.: Либідь, 2004.- 428 с.; *Максимович Михайло*. Вибрані твори / Упоряд. і вст. ст. В. Короткого.— К.: Либідь, 2004.- 360 с.; іл.

³ *Петров Микола*. Скрижалі пам'яті / Упоряд. В. Ульяновського, І. Карсим.- К.: Либідь, 2003.- С. 5.

⁴ *Крайній К. К.* Історики Києво-Печерської лаври XIX — початку XX століть.- К., 2000.- С. 115-134.

⁵ *Профессор протоиерей Федор Титов...*- С. СХХVII-СХХVIII.

кн. 2, с. 15, 16)-. *М. та К. І. Скворцови* замість *Скворцови*; у місці розташування приміток (кн. 1, с. 271). Мабуть, при підготовці оригінал-макету у кн. 2 цілком пропущено матеріал сторінки 229, але натомість двічі вміщено матеріал сторінки 230. Усі ці технічні хиби, звісно, загалом не перешкоджають зручному користу-

ванню виданнями і не применшують їх цінність.

Вихід у світ творів Ф. І. Титова та М. І. Петрова став, безперечно, важливим досягненням історичної археографії в Україні. Сподіваємось, що ці видання посядуть належне місце серед публікацій праць вчених Київської духовної академії, у тому числі й перспективних.

М. Bolgarova

**PROFESSOR PROTOIERIEY FIODOR TITOV.
IMPIERATORSKAYA KIYEVSKAYA DUKHOVNAYA AKADIEMIYA
V YEYO TRIOKHVIEKOVOY ZHYZNII DIEYATIEL'NOSTI
(1615-1915 gg.): ISTORICHESKAYA ZAPISKA.-
KYIV: HOPAK, 2003.- 688 p.;**

**PETROV MYKOLA. SKRYZHALI PAMYATI / V. UL'YANOV'S'KY
AND I. KARSYM, EDS.- KYIV: LYBID', 2003.- 336 p.
(«PAMYATKYISTORYCHNOYIDUMKY UKRAYINY»);**

**PETROV MYKOLA. SKRYZHALI PAMYATI / ED. BY V. UL'YANOV'S'KY.-
KYIV: PRAYM, 2003,- 270 p.**